1

— Що ти бачиш?

— Сіра пелена, по ній пляма рухається. А що то?

— Море. Пливе лайнер. Мабуть, туристи... Після операції, як тільки одужаєш, і ми з тобою попливемо. Правда?

— Обов'язково.

— Ти побачиш, природа щедра на. форми і кольори.

— Ти впевнена, що побачу?

— Авжеж упевнена! Бували тяжчі випадки, і то операції проходили успішно. А в тебе... Кришталик і частково сітківка. Твої очі реагують на світло, розрізняєш контури, плями. Значить, зоровий нерв неушкоджений. А це дуже важливо. Це головне.

— Гарний у тебе голос. І рука ніжна.

Хлопець притулив її руку до щоки, потім поцілував. Зраділа: ця велика дитина любить її, довіряє. А душевний спокій перед операцією — позитивний фактор. Навіщо йому знати, що шанси малі, мізерні? О, як вона благає долю, щоб перед ним відкрився простір, кольори і фарби цього мінливого світу!

— Лайнер уже на обрії.

— Далеко це чи близько?

— Це там, де море зливається з небом. Здається, ніби він уже пливе по небу...

— Не уявляю.

— Після операції побачиш.

Не сказав нічого, тільки втупився в ту сіру пелену і легенько стискував її ніжні пальці. Про що він думає?

Коли він мовчки замикається в собі, її проймає острах.

— Ти якийсь чудний...

Фелікс силкувався уявити обрій, але це було нелегко. Будинки, дерева, люди — то більші, чи менші плями, та ще ж мають хоч і не чіткі, розпливчасті обриси. Предмети можна помацати, доторкнутися до них, уяві залишалось тільки домалювати.. А який же обрій? Це була марна спроба вирватися із тісного світу тіней, що тримали його протягом ось уже сімнадцяти років.

Лаборантка Юля, що стояла поруч, мріяла, як то вони одружаться та попливуть на лайнері звідси до Ялти, потім — Сочі, Сухумі... Стоятимуть отак на кормі, дивлячись, як буруниться слід, як у небі терпляче кружляють чайки, ждучи поживи. От тільки операція..., якщо вдасться і все буде добре... Це перша така операція, професор наголошував на цьому, вимагаючи найретельнішої підготовки. Сьогодні останній день...

— Ходімо,— Юля легенько вивільнила свої пальці з його долоні, взяла за лікоть.

Фелікс дав себе вести, і вони поволі пішли парковою доріжкою, віддаляючись від моря. Юнак несамохіть прихилився до дівчини, мовби шукаючи захистку від темної запони, що обступала його з усіх боків.

Розрізняв у ній лише поодинокі білясті плями — проміжки між кронами дерев.

Юля привела його до віварію, їй треба було подивитися, чи все гаразд із орлом, що мешкав у великій, на зріст людини, клітці. Приміщення крилатої істоти було освітлене сонцем, і Фелікс помітив чорну продовгувату пляму, що спочатку була непорушною, а коли вони підійшли впритул — попливла перед очима. Юнак розкинув руки і вхопився за міцне пруття.

— Брате мій, Орле! — шепотіли його сухі від раптового хвилювання губи.— Ти в клітці, і я теж...

— Відійди! — торгала Юля за плече.— Вкусить! Дзьобне!

Фелікс не відходив і все щось шепотів до птаха, скаржився йому на свою долю. Орел зупинився і з цікавістю слухав. У гострих його очах спалахували проти сонця іскри, Юля подумала, що птах злоститься, і знову попросила Фелікса відійти від клітки. Раптом юнак почув, як щось зашелестіло, і помітив, що темна пляма у клітці набагато збільшилась.

— Що сталося?

— Орел розправив свої крила.

— Навіщо?

— Дивний ти. Певне, йому кортить політати.

Фелікс знає, що птахи літають, йому розповідали.

Не раз чув: "Журавлі відлітають у вирій", "Шпачки прилетіли!". Але як вони літають — уявити не міг. Або літаки чи космічні ракети.... От сюди його привезли літаком, а хіба не так само в автобусі?

Юля взяла його руку своїми ніжними пальцями і відвела від клітки.

— Нам пора в палату.

Він обернувся і тихо вимовив:

— До побачення, Орле...

— Оце ти добре сказав: до побачення. Після операції побачиш, який він здоровенний і який у нього дзьоб.

...Юля познайомилася з Феліксом незабаром, після того, як його поклали в клініку Інституту. Ставний красень з гривою темно-русого волосся одразу привернув до себе увагу. Медсестри, які чергували вечорами, навперебій розповідали, який він гарний, який начитаний, скільки знає віршів напам'ять, пісень! Ще й на скрипці грає. Інколи вони просиджували з ним у вестибюлі до пізнього вечора, слухаючи скрипку і вірші. Та дівчата не здогадувались, що він декламує свої власні поезії, цю таємницю розкрила Юля.

— А чиї це вірші? — якось спитала запального юнака, і він зашарівся, немов дівчина. Розгублено відповів:

— Не пригадую вже... Може, Малишкові чи Сосюрині...

— Я добре знаю творчість цих поетів,— упевнено сказала Юля,— а ці вірші не траплялись, та вони й не в їхньому стилі.

— То чиї ж вони по-вашому?

— Присутнього тут молодого і, можна сказати, здібного поета...

Феліксове обличя пойнялось вогнем, на ньому з'явилась винувата дитяча посмішка. Дівчата почали допитуватись, чи це справді його поезії, і коли він кивнув головою та розвів руками,— заплескали в долоні, та так гучно, що старша медсестра мусила їх закликати до тиші. Юля попросила продекламувати ще, і молодий поет, відклавши скрипку, декламував, похитуючись у такт рядкам. Це були вірші про нещасливе кохання, розлуку, омріяну зустріч, яка не відбулася. Оспівував Фелікс і Дощ та грозу з громом і блискавкою. Щиро просив небо "вогненними списами пошматувати завісу темряви".

Отоді він і зворушив Юлине серце. Молоду лаборантку враз охопило не знане досі почуття, солодке й щемливе.

— Це станеться,— говорила вона довірчо,— ти прозрієш, от згадаєш моє слово! Твоє ім'я означає щастя, і я щаслива, що ми зустрілись...

— Химерні життєві шляхи... Одних вони зводять, інших розлучають.

— А нас не розлучить ніхто і ніщо! — у захваті шепотіла Юля.

З кожним днем стосунки їхні міцніли, і чим більше вони спізнавали одне одного, тим дужче розгорялося почуття. Фелікс тепер міг навіть імпровізувати вірші.

Дівчата-медсестри жартівливо сварилися на струнку, як тополька, лаборантку, яка все частіше виходила з Феліксом у сад:

— Ти крадеш у нас поезію!

А як тут усидиш в приміщенні, коли весна, витьохкують соловейки і саме повітря напоєне чарами молодості!

— Який сьогодні великий Місяць! — прохоплюється у Юлі.— Ти його помічаєш?

— Ні.

— Не журися, вже недовго чекати. Підготовка до операції майже закінчена. Тоді побачиш і Місяць і зорі.

— "Зоре моя вечірняя, зійди над горою..." — замріяно продекламував Фелікс.— Правда, гарно сказано?

— У Шевченка все гарне.

Сиділи мовчки, притулившись одне до одного. З моря доносився приглушений шум.

— Ти чуєш, Юлю?

— То хвилі накочуються на берег.

— То дише наша планета. Отак, як ми з тобою.

— Не вигадуй, ми живі, а Земля...

— І Земля жива!

Цього Юля ніяк не може збагнути. Говорить про каміння, гори, вулкани, розтоплене ядро.

— Ну й що? — тягне своєї Фелікс.— Все це прояви життя. Земля і Сонце витворили рослини, тварини, рибу, птахів, людину. То як же це сталось, якщо вони самі не живі? Всесвіт повний життя. От не зрозуміло тільки — навіщо воно?

— Дивний ти... Ось як просвітляться твої очі — побачиш, яка то краса, та й не будеш сушити собі голову такими запитаннями, а просто житимеш.— Юлі було до млості приємно відчувати його руку, оте голубляче тепло, яке промовляє до серця в тисячу разів більше, аніж слова.— От побачиш...

— Коли б то вже,— зітхнув Фелікс.

— Розумієш, спочатку збирались поставити тобі штучний кристалик...

— Штучний?

— Так. Це якраз непогано, тисячі людей живуть з такими кристаликами і добре бачать. Але в тебе ще й сітківка ушкоджена... Професор каже, що потрібен живий матеріал. Це має бути унікальна операція, вона потребує кропіткої підготовки і теоретичної перевірки. Зараз ідуть досліди... ціла серія дослідів...

— Скільки вже штучного в організмі людини...

— Один вчений хірург пише, що всі явища, навіть психіку, можна буде змоделювати.

— І виготовити штучний мозок?

— Він твердить, що можна, правда, в принципі. Череп людини, мовляв, невеликий, отож досить з'єднати мільярди фізичних' елементів, — вони виконуватимуть функції нейронів — і машина для думання готова. Кібернетичний інтелект!

— Ну, а почуття? Радість, горе...

— Вважає, що все можна передати математично, змоделювати — навіть совість!

Фелікс пригорнув дівчину і поцілував у губи. Ще й ще. Сміючись, запитав:

— А кохання?

— Хіба що — в принципі...— сказала задихана дівчина і ще тісніш пригорнулась до нього.

— Принеси мені скрипку.

Того вечора — останнього перед операцією — інститутський сад повнився шовковими звуками. То ячала душа молодого поета, огорнена тривогою і надією. Сподівання світла в очах.

2

— Як ти себе почуваєш? — Юля доторкнулась долонею до його чола.

— Я нічого не бачу.

— На твоїх очах світлонепроникна пов'язка.

— А-а...

— Голова не болить?

— Ні. Тільки втома. В усьому тілі.

— Це нічого, любий, мабуть, наркоз. Головне — операція пройшла успішно, професор дуже вдоволений. Це ж уперше в світі зроблена трансплантація живої тканини сітківки...

Юля гладила йому волосся ніжними, майже нечутними порухами і впівголоса розказувала про операцію. Сам Фелікс пам'ятав тільки тоненькі яскраві голки,— вони пробилися крізь каламуть і вп'ялися йому в мозок. Потім настала тьма, зникло все — і світні плями, і голоси. Прокинувшись, не міг уторопати, де він. Але біля нього була Юля, його перше кохання, його опора й розрада. Йому аж серце тенькнуло, коли подумав, що зараз побачить її, побачить обличчя, очі, стан... Та Юля попросила набратись терпіння, пов'язку знімати ще рано, і те зробить власноручно сам професор, а поки що йде процес приживлення і уколи та препарати, які він одержує, саме й сприяють цьому процесові. Навіть підводитись поки що не можна...

— І того зась, і того,— обізвався Фелікс.— Ми як одружимось, то ти мені й ходити не дозволиш!

— Ходитимеш у мене по струночці! Але найперше — ми попливемо, правда? На лайнері, в туристську подорож. "Іван Франко" і "Тарас Шевченко" — от красені! Побачимо Кавказ...

— Там, де Ясон здобував золоте руно? Казково!

— На Ельбрус підніземось канатною дорогою...

— Не уявляю.

— А не треба буде й уявляти — побачиш.

— Хоча б уже швидше.

Та не один раз і не двічі обернулась Земля навколо своєї осі, доки наблизився великий момент зняття пов'язки. Фелікс потерпав: має ж відкритися йому цей дивовижний світ, інформацію про який досі він одержував тільки завдяки слуху. Правда, він міг відрізнити день від ночі; сонце, коли прямо на нього дивитись, блідою плямою проривалось до його мозку. А тепер... які ті барви? Що воно таке? Не побачивши хоч раз, людський мозок неспроможний уявити, що криється за такими словами, як от: зелений, червоний, синій, оранжевий...

Враз Фелікс отерп, страшна думка пронизала мозок електричним струмом: а що як не вдалося?.. Що, коли буде ще гірше, зникне марево дня?

— Іде професор,— шепнула Юля і встала з ліжка. Фелікс принишк, чув, як стукнули двері, як наближалися негучні, але тверді кроки. Це йшла його доля, його щастя або горе. Зараз буде виголошено вирок: або виправдання, або...

— Добрий день, юначе! — І до Юлі: — Зашторте вікна.

Професор підсунув стільця до ліжка і, сівши, взяв Феліксову руку, щоб помацати пульс.

— Не треба хвилюватися, юначе, все буде гаразд.— Голос його спокійний, упевнений, і це передається Феліксові, майже через хвилину пульс унормовується, рівнішим стає дихання.— Ну, от і добре. Яка сьогодні температура?

— Тридцять сім,— каже Юля. По голосу чути — хвилюється.

— Так, у межах норми. То що — будемо знімати пов'язку? — говорить професор, а сам уже обмацує її, починає розв'язувати.— Я тут приніс темні окуляри, доведеться деякий час...

— Не звикати,— нарешті обзивається Фелікс хрипкуватим голосом.

— Очей не розплющуйте, поки не надінемо окуляри. Отак, тепер можна.

Ну, що, здавалося б, розплющити очі? Один порух повік, одна невловна мить. А як її важко пережити! Свідомість благає, бунтується, сподівається.... Мозок лихоманить, виникає хаотичне нагромадження думок, вони стикаються, неначе птахи, і падають, падають кудись у глуху безвість.

Фелікс напружує всю свою силу волі і розплющує очі.

— Ну, як?

— Темрява,— прошепотів пересохлими губами.

— Це нічого,— каже професор.— Адаптація. Та ще ж і окуляри. І штори на вікні.

Справді, минула хвилина-друга — і темрява в очах почала танути. А в душі — крижина страху. Сітківка вловила біласті плями — провісники радості!

— Відсуньте важкі штори.

Благословенне будь, світло дня! Він обступив Фелікса з усіх боків, заполонив.

— Бачу, бачу, професоре...— прошепотів і рвучко підвівся на ліжку.

— Що ви бачите?

— Я бачу день! Ось він, його можна помацати руками! — Фелікс у захваті простяг руки і зненацька тицьнув професора у груди.— Ой, пробачте, я не навмисне.

Перед очима Фелікса все розпливалось, жодного предмета в палаті він не бачив — ні тумбочки, ні картини, ні люстри. Натомість — великі світні плями різної конфігурації і лінії, лінії, химерно вигнуті, закручені у спіралі.

Професор щось хмикнув, підійшла Юля, цокаючи каблучками.

— Заспокойся, любий. Мене ти бачиш?

— Безліч ліній. А це ось — тарілка, чи що?..— він простяг руку і торкнувся ґудзика на її халаті.

— Ось моя рука, подивись.

Феліксові аж полегшало, полагіднішало, коли відчув ніжні дівочі пальці в своїй руці. Та як тільки схилив до них голову, Юля засміялася і висмикнула руку. Цілувати при самому професорові? Чи він хоче, щоб вона крізь землю провалилася? І взагалі, такий серйозний момент...

— Та я... Дай поглянути.

Юля, зиркнувши на професора, що мовчки, з нахмуреним обличчям спостерігав за Феліксом, простягла руку. Він дивився не більше секунди. Обличчя йому гидливо скривилося, різким рухом відштовхнув Юлину руку і відсахнувся.

— Що сталося? — скрикнула Юля, неначе їй обпекло долоню.

— Там... на твоїй руці... кишать мікроби!

— Ти бачиш мікроби?! Олексію Сидоровичу, це ж галюцинації.

Професор сказав:

— А подивіться ще раз, юначе. Це... справді... дивно.

Фелікс морщився, роздивляючись таку ніжну, колись милу руку.

— Ну, що ви бачите? — спитав професор. Юля палала вогнем.

— Те саме. Якісь палички, ланцюжки, мачинки з хвостиками... І все те ворушиться, копошиться... Може, й справді галюцинація?

— Не схоже,— скинув бровами професор.— А втім, перевіримо. Ходімо в лабораторію. Проведіть, Юлю.

Фелікс ішов у морі світла. В кімнатах, які вони переходили, світло було яскравіше, в коридорах — приглушене, а лабораторія скидалася на дивовижний сонячний акваріум. Але всюди стіни під його зором або вгиналися, або вигиналися, творячи якісь дивовижні фігури, які одразу ж і розпливались, брижились і зникали.

Пораючись біля мікроскопа, Олексій Сидорович говорив:

— Ну, от зараз ми розглянемо... Будь ласка, Юлю, препарат крові... Сьогоднішні аналізи. Байдуже чия, давайте.

Спочатку професор поклав скельця під мікроскоп і довго роздивлявся сам. Потім звелів Юлі. А тоді вийняв і поклав перед Феліксом. Доки той роздивлявся, обоє вони — і професор, і Юля — насторожено поглядали на його зосереджене обличчя.

— Щось бачите? — не втерпів професор.

— Бачу...— Фелікс поволі порахував кількість мікробів, описав їхню форму.

В такий спосіб вони розглянули кілька препаратів, і в кожному Фелікс без приладу бачив те, що професор у мікроскоп. Сумніву не було — він здатний бачити мікросвіт! Явище досі нечуване, неймовірне. Людина-мікроскоп — хто б сподівався? Олексій Сидорович? Та коли б йому сказали... коли б він сам, власними руками не створив цього феномена,— ніколи б не повірив! Проте це був факт, і з ним потрібно рахуватись. Професор погамував свої емоції, навіть Юля, що спостерігала все це вибалушеними очима, навіть вона не помітила в нього ніякого хвилювання.

— Ну, що ж...— міркував він уголос,— замовимо лінзи з відповідною діоптрією... Все буде добре, юначе!

Юля крадькома позирала на свої руки.

З

Валізка з дорожніми речами вже стояла біля ліжка, скрипка в чорному футлярі лежала на постелі, а сам Фелікс, одягнений у світло-сірий літній костюм, сидів біля тумбочки, замислено виводячи слова на аркуші паперу і тут же закреслюючи їх. Пообіцяв написати вірша для інститутської стіннівки, та ніяк не міг зосередитись. Хмурив чоло, торкав масивні окуляри, губи ворушилися, повторюючи початок:

Ціла вічність пропливала

Під крилом у ночі,

Хвиля радості настала —

Світло б'є ув очі!

Хотілося якось так гарно, красиво подякувати людям, що "відкривають світло для очей"; та рими втікали, як сонячні зайчики. Зрадів, коли зайшла Юля: можна було не ламати собі голову над віршем.

— Здрастуй.

Підвів голову, окинув поглядом її гнучку постать:

— Добрий день.

"Зажурена,— подумав, поглянувши в її великі голубі очі, і це чомусь викликало втіху,— але їй і зажура личить. Гарна. Вспаньяла, як сказав би поляк, б'ютефул — міг би зауважити англієць, уцукусій — усміхнувся б японець. Вродлива, що й казати. Ото тільки..." Йому стало ніяково від того, що він думає про неї так безсторонньо.

Після того інциденту з мікробами їхні стосунки ніби й не змінилися, та при зустрічах юнак уже не відчував завмирання серця, між ними виникло якесь відчуження, а яка б дівчина цього не помітила? І навіщо вона простягла тоді свою руку? Звичайно, Фелікс добре знає, що те ж саме можна побачити в кожної людини, але... Втім, це була одна неприємна нотка, яку він щиро сподівався заглушити. Юля така красива! І пальці в неї такі ніжні...

— Значить... Їдеш...— в голосі її сум.— На вокзал можна не спішити: поїзд пізній. Дівчата просять, може б, ти програв на прощання?

— Якщо й ти цього хочеш...

— Авжеж! Я дуже люблю, як ти граєш,— закліпала звабливими очима.

Фелікс не міг відмовити коханій, і лишився на вечір. Вони знову зібралися у вестибюлі, ввімкнули тільки одне бра, бо Юля вважала, що в

присмерку музику слухати краще, і Фелікс грав. Скрипка виповідала радощі й жалі, сміялась і ридала, то чаруючи слухачів мажорним настроєм, то сіючи тугу за чимось нездійсненним. Смичок так і літав у Феліксовій руці, скрипаль похитувався в такт музиці, неначе от-от відштовхнеться та й попливе на хвилях звуків.

Цей романтичний вечір продовжився в саду, куди повела Фелікса розчулена Юля. Дерева стояли в місячному сяйві — гігантські водорості в океані, приглушений шум стомленого міста — хвилі прибою. В крові у них нуртувало п'янке сум'яття, і від того навколишнє здавалося ще чарівнішим. "Як дивно,— міркував Фелікс,— от я її не знав, навіть не здогадувався про її існування, а тепер..." Він забув про все на світі, навіть про свій від'їзд.

— Скажи,— шепотіла Юля,— ти мені напишеш?

— Одразу, як тільки приїду.

Блукали доріжками, притулившись одне до одного, і йому було приємно відчувати запах її волосся і чути її притишений голос.

Раптом спохватився:

— Котра година? Чи я не запізнюсь?

Та виявилось, що можна ще погуляти. І тоді він сказав, що хоче заглянути до віварію — попрощатися з орлом.

— Вигадник! — засміялась Юля.— То все — біоматеріал...

— Ну, що ти,— заперечив Фелікс.— У народі знаєш, як говорять про тварин? Німий язик — розуміє, а сказати не може...

У віварії було тихо. Лише прислухавшись, Фелікс почув посопування, писк, шарудіння.

Орел сидів на своїй жердині, час від часу стріпуючи головою. Це здивувало Фелікса.

— Що з тобою, брате мій Орле? — заговорив до птаха довірчо і з іронією.— Може, тобі сон страшний приснився?

Орел стрепенув крильми і зістрибнув із жердини, але якось незграбно, боком, заточився і мало не впав. Фелікс засміявся з такої незграбності, а він знову почав стріпувати головою, наче щось причепилося до дзьоба і ніяк не вдається відкинути.

— Чого це він?

— Ніяк не звикне без очей.

Ці спокійні слова болісно вразили його чутливу нервову систему, хлопець заціпенів, у грудях забракло повітря.

— Що ти сказала? Без очей?

— Ти якийсь дивний, Феліксе... Хіба не розумієш, що вони тут, у віварії, не для забавки... Можу тебе заспокоїти: орел не страждав. Я сама...

— Ти?! — Фелікс обернувся до неї, важко дихаючи. Лице її в місячному світлі скидалося на білу маску з чорними прорізами очей.— Невже ти?

— Власними руками. Це не складно.

— Не складно? — він посунувся на неї грудьми.— Вийняти очі — не складно?

Юля позадкувала, До краю здивована його нервозністю.

— Для тебе ж... Опам'ятайся...

Дівчина злякалася, що він ударить, і вибігла з віварію.

Чари вечора зникли, все посіріло, наче притрушене попелом.

"Не складно... Власними руками... Ніжними пальцями...— крутилось у Фелікса в голові, він стояв оглушений і не міг зрушитися з місця. Провів рукою по чолу, відітхнув і кинувся до клітки. Намацавши залізний засув, шарпонув убік, і дверці з дзенькотом відчинилися.

— Іди, іди,— шепотів до орла,— виходь звідси...— Простяг руки і, одним ривком вихопивши його з клітки, поставив на землю.

Орел, наче потягуючись, розправив свої велетенські крила, кілька разів підскочив і знявся. Та дерева густо розкинули гілля, птах ударився і впав, ламаючи кущі. Фелікс підбіг, схопив його і, заточуючись, виніс у кінець парку, де вже чулося хлюпостання моря.

— Лети!..

Птах стрепенувся, підняв голову, ніби дослухаючись до шуму моря, а тоді підстрибнув і знявся. У місячному світлі було добре видно, як він важко махає крильми і набирає висоту, прямуючи до великого сріблястого диска, що сяяв посеред неба.

— Прощай, брате мій, Орле!..— гукнув Фелікс. У роті зробилось гірко, очі наче запорошились піском.

Чи йому почулось, чи, може, й справді — над морем пролинув орлиний клекіт. Як світляна доріжка до Місяця.